

world, to learn the course material, ensuring freedom of choice and its limits , providing disciplined upbringing of the child and help the child to discover the makings promotes natural manifestation of personality, creating a favorable atmosphere of independence from adults that promotes independence, self-confidence, clever use of techniques to encourage and punishment.

By the important element of environment that determines character of development of child there is freedom. Requirement in freedom it is determined modern teachers and psychologists as one of initial human necessities. By an ordinary language, freedom means of management, control of and pressure, grant to the man of possibility to be responsible for the choice, acts, realize the integrity, creative potential. In the free prepared environment a child has the opportunity to perfect all the physical and psychical functions, to form spiritual integrity and all-round to develop.

Key words: educational environment, a personality, a child with special educational needs, educational system M. Montessori.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2014 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Федій О. А.

УДК 377.35

Т. О. Кашпур

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сучасному етапі головним у вихованні учнів професійно-технічних навчальних закладів є формування особистості та якостей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному соціумі. Успішність діяльності кваліфікованого інженера-педагога в сучасних умовах багато в чому визначається не тільки рівнем знань, володінням технологічними вміннями, які даються працівникові в процесі професійного навчання, але й системою професійного виховання, що зложилося в тому або іншому професійно-технічному училищі.

Виховна діяльність в ПТНЗ має за мету розвиток особистості майбутнього фахівця, його індивідуальності. На її підставі у учнів формуються певні якості, цінності, уміння й знання щодо обраної професії. Конкретні завдання ПТНЗ зумовлюють мету виховання фахівця.

Головним завданням у ПТНЗ, де вивчаються інтереси, творчі здібності учнів, є осмислення потреби та інтересів особистості,

визначення її базової культури, сформованість ціннісних орієнтирів, уявлення про обрану професію, активну життєву позицію учня.

Для пошуку шляхів формування високого рівня підготовки майбутнього інженера-педагога до виховної діяльності в ПТНЗ великого значення набувають дослідження з проблем організації виховної діяльності й процесу підготовки студентів до навчально-виховної діяльності в закладах професійно-технічної освіти (І. Бех, О. Безпалько, Я. Гнутель, В. Жук, Л. Заремба, А. Капська, О. Кириченко, О. Кравцова, Н. Ничкало, Н. Пашкова, В. Петрович, О. Юхно, В. Яровий). А завдяки дослідженням Л. Байбородової, Е. Бондаревської, З. Васильєвої, Б. Вульфова, О. Газмана, О. Заславської, В. Караківського, І. Колесникової, Л. Куликової, Ю. Мануйлова, Л. Новикової, С. Паладьєва, А. Пашкова, Л. Пікової, В. Полукарова, С. Полякова, В. Селіванова, А. Сидоркіна, Є. Степанова, Ю. Сокольникова, М. Таланчука та ін. створено теоретичні й методичні засади виховних систем, що дозволило значно збагатити педагогіку новими знаннями про системну природу й сутність виховного процесу, його компоненти та структуру, закономірності побудови, управління й перетворення, шляхи й способи розвивального впливу на особистість учня.

Метою статті є визначення особливостей виховної діяльності в ПТНЗ, уточнення сутності поняття „виховна система”.

Поняття „виховна система” не є новим. Відомою системою виховання є система виховання А. Макаренка, В. Сухомлинського. А. Макаренко вважав, що ніякий спосіб виховання не може бути розглянуто окремо від системи. Ніякий спосіб не може вважатися ні поганим, ні гарним, якщо розглядати його окремо від усього комплексу виховних впливів. Не можна допускати в систему виховання ніякого способу виховання, який би не вів до поставленої мети [1].

Зауважимо, виховна система – це впорядкована цілісна сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких зумовлюють наявність у закладі освіти здатності цілеспрямовано й ефективно сприяти розвитку особистості учнів. Виховна система – складна соціальна психолого-педагогічна освіта, нерівнозначна, саморегульована, керована. Виховна система реалізується в чотирьох взаємопов’язаних елементах [2]:

- управління виховною системою – мистецтво ставити мету й визначати стратегію розвитку; контроль та оцінка результативності;
- зміст виховної системи – сукупність наукових знань, ціннісних орієнтирів, досягнень культури;
- організація виховної системи – реалізація теоретичної концепції в навчально-виховному процесі на основі взаємозв’язку мети, змісту, форм, засобів, методів;
- спілкування – єдність трьох елементів: інформаційного, інтерактивного (взаємодія), перцептивного (взаєморозуміння й сприйняття один одному).

У науковій педагогічній літературі існує кілька дефініцій, за допомогою яких дослідники намагаються відобразити суть цього феномена. Так, уперше Л.Новикова запропонувала таке визначення: „Виховна система є цілісний соціальний організм, що виникає в процесі взаємодії основних компонентів виховання (цілі, суб’єкти, діяльність, спілкування, взаємини, матеріальна база) і володіє такими інтеграційними характеристиками, як спосіб життя колективу, його психологічний клімат” [3, с. 155].

В. Селіванов визначає виховну систему як „комплекс взаємопов’язаних блоків: цілі, виражені у вихідній концепції; діяльність, що забезпечує її реалізацію; суб’єкти діяльності, які її організують і в ній беруть участь; середовище системи, освоєне суб’єктом, й управління, що забезпечує інтеграцію компонентів у цілісну систему й розвиток цієї системи” [4, с. 112].

У цьому визначенні ми знаходимо необхідну повноту значущих компонентів виховної системи ПТНЗ, починаючи з цілей діяльності й закінчуючи її результатами, тобто ступенем досягнення цілей, вираженими в конкретних моделях, критеріях, показниках, що та якою мірою повинно бути сформульовано у функціях управління. Критерії оцінки виховної системи сформульовано у вигляді двох груп: „критеріїв факту” й „критеріїв якості”. Перша дозволяє дати відповідь на питання: чи є в цьому ПТНЗ виховна система або її немає; друга дає уявлення про рівень розвитку виховної системи.

Критерії факту: упорядкованість життєдіяльності ПТНЗ, відповідність змісту, обсягу й характеру роботи можливостям та умовам ПТНЗ; наявність єдиного колективу, який склався, стійкі вікові зв’язки й спілкування, колектив живе за виробленими ним самим законами, правилами, звичками, традиціями; синтегрованість виховних впливів у комплекси, дискретність виховного процесу: чергування періодів відносного спокою, повсякденної роботи з періодами колективної напруги, яскравими подіями, які фіксують головні риси системи.

Критерії якості: ступінь наближеності системи до поставлених цілей, реалізація педагогічної концепції, що лежить в основі виховної системи; загальний психологічний клімат ПТНЗ, стиль взаємин у ньому, самопочуття учня, його соціальна захищеність, взаєморозуміння родини й ПТНЗ, емоційна насиченість життя колективу; рівень вихованості випускників, який можна визначити кількома інтегрованими якістьми особистості, найбільш актуальними для цього часу.

Отже, виховну систему ПТНЗ можна відобразити у вигляді такої схеми (рис. 1):

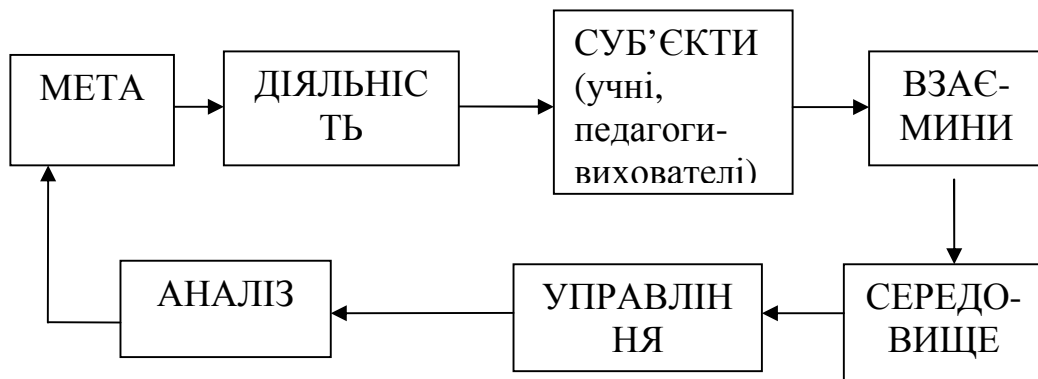

Рис. 1. Структурні компоненти виховної системи ПТНЗ

Як видно на рисунку, усі компоненти пов'язані між собою, залежні один від одного, „проникають” і зумовлюють один одного, становлять певну єдність, цілісність, процес і результат. Схарактеризуємо стисло кожний компонент окремо.

Мета, як відомо з теорії систем, є проект бажаного результату (так само як результат є ступінь досягнення мети). Цілі повинні бути конкретними, досяжними, діагностичними. Цілі виховної системи можуть бути сформульовані у вигляді моделей (образів) випускника ПТНЗ, образу середовища, моделі виховної системи, а також конкретних якостей (властивостей) учня тощо. Учені-практики рекомендують ставити мету у вигляді смислообразу. Цілі повинні бути вироблені педагогами спільно з учнями, оскільки тільки тоді вони будуть „прийняті” суб'єктами виховання як бажане й привабливе „майбутнє”.

Джерелами цілей є цінності (загальнолюдські, національні, релігійні, педагогічні, прийняті конкретним педколективом або окремою особистістю), сукупність яких утворює концепцію виховної системи.

Акцентуємо увагу на тому, що виховувати – означає організовувати діяльність учнів. Діяльність є форма реалізації активності людини. Тільки в діяльності можливий розвиток, а отже, виховання. Діяльнісний підхід у вітчизняному вихованні пов'язаний з іменами Л. Виготського, О.О. Леонтєва, С. Рубінштейна, А. Макаренка, В. Давидова, відповідно до якого діяльність є серцевиною виховної роботи, яка повинна бути творчою, соціальною й особистісно значущою.

Суб'єкти виховання – педагоги, учні. Взаємодія суб'єктів виховання сьогодні регламентується нормативно-правовою базою ПТНЗ.

Взаємини (ціннісні) – це вибіркові зв'язки людини з навколишньою дійсністю, це те, що наповнює діяльність учнів, і те, що наповнює активну взаємодію учнів зі світом, утворюване педагогом. Людина не характеризується набором якостей – вона визначається ставленням до найвищих цінностей життя. Дійсне духовне багатство індивіда цілком

залежить від багатства його дійсних ставлень. Таким чином, виховання є становлення, формування взаємин.

Середовище – найважливіший компонент виховної системи. Сутність і головна відмінність гуманістичного виховання від авторитарного полягає в тому, що педагог у своїй роботі впливає не на учня безпосередньо, а на середовище. Саме середовище він „кроїть, перебудовує”, щоб спрямувати саморозвиток дитини в соціально санкціонованому напрямку. Виховну систему характеризують включеність середовища в ПТНЗ і ПТНЗ у середовище.

Управління – це мистецтво досягнення цілей. Це той компонент, який зв’язує, об’єднує всі інші компоненти в єдине ціле. Процес управління складається з управлінських функцій: цілепокладання, планування, організації, контролю, регулювання, результату та його аналізу, проектування, стимулювання.

У цілому, виховна система – це комплекс взаємопов’язаних компонентів, який розвивається в часі й просторі: цілей, заради яких система створюється; спільної діяльності людей, що її реалізують; самих людей як суб’єктів цієї діяльності; освоєного ними середовища; взаємин, що виникають між учасниками діяльності; управління, що забезпечує життєздатність і розвиток системи.

Основними критеріями оцінки результатів діяльності виховної системи можна вважати [5]:

- відповідність досягнутих результатів професійного виховання поставленій меті;
- рівень вихованості учнів, згуртованість учнівського колективу, позитивний морально-психологічний клімат;
- відповідність вихованості загальноприйнятій цінності, нормі, правилам поведінки;
- конкретні дії, вчинки учнів, їх характер і відповідність загальнолюдським цінностям;
- оптимальність системи професійного виховання й дієвість конкретних виховних впливів;
- педагогічна майстерність інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ, оптимальне планування професійного виховання.

Важливими елементами виховної системи ПТНЗ є діяльність, спілкування, пізнання, педагогічний мікроклімат. Це визначення фактично не є новим; у будь-якому навчальному закладі можна знайти вищезгадані елементи: учні спілкуються один з одним і з викладачами, беруть участь у різноманітних видах діяльності, у процесі чого розширюється їхня сфера пізнання. В умовах ПТНЗ діяльність учнів і спілкування не завжди мають виховний характер, вони мають власну мету (щось зібрати, побудувати, організувати), а виховання й розвиток особистості при цьому як мета не визначається.

Метою виховної діяльності в ПТНЗ у сучасних соціально-економічних умовах є формування особистості майбутнього молодого

фахівця, здатного до творчої професійної діяльності й активного суспільного життя.

Виховній системі в умовах ПТНЗ властивий зв'язок з життям, сучасним рівнем соціокультурного розвитку, тому в наш час цільові підходи, ціннісна орієнтація, зміст навчання й виховання дещо змінилися. ПТНЗ щодо методів виховання має різноманітні підходи. Таким чином, прокласифікуємо сутність і зміст виховання таким чином [2] :

- методи формування свідомості особистості (поглядів, понять, переконань, ідеї, ідеалів);
- методи організації діяльності та формування навичок і звички правильної поведінки.

На думку С. Романової, методи виховання сприяють розвитку загальної культури учнів, їхнього інтелекту, емоційно-вольової та фізичної сфери, завдатків і здібностей, тобто різнобічному розвитку особистості, формуванню соціально і морально зрілого молодого фахівця [6].

Отже, у будь-якій виховній дії педагогові необхідно знаходити початковий психологічний стан особистості або колективу учнів, їхню готовність до сприйняття виховної дії, до вирішення завдань і, випереджаючи (якщо вона відсутня), формувати цю готовність, забезпечуючи тим самим гармонізацію мети педагога й позиції студента.

Якість виховної діяльності багато в чому залежить від системи управління виховним процесом. Усвідомлення цієї залежності висуває на перший план демократизацію управлінських процесів, розвиток гласності та колегіальної форми роботи, налагодження співпраці всіх інженерно-педагогічних працівників, розвиток педагогічного самоврядування, гуманізації всіх відносин у педагогічних колективах, оновлення системи контролю, аналізу, оцінки якості виховної діяльності.

Таким чином, виділимо основну мету й завдання виховання учнів у ПТНЗ. Головною кінцевою метою виховання є формування різнобічної, гармонійно розвиненої особистості. На період навчання учнів у ПТНЗ ця мета конкретизується з урахуванням професійної підготовки, сучасних соціальних умов і потреб суспільства, а також можливостей ПТНЗ. Тому освітньо-виховний процес у ПТНЗ зорієнтовано на виховання й підготовку висококваліфікованих і всебічно розвинених фахівців, високоморальних, які мають громадянську позицію. Мета виховання здійснюється в процесі вирішення таких завдань: формування професійних якостей особистості учня ПТНЗ; формування громадянсько-патріотичної позиції, соціальної відповідальності, що виявляється в турботі про благополуччя своєї країни, регіону, ПТНЗ, людей, які оточують; моральне виховання, результатом якого є засвоєння норми загальнолюдської моралі, культури спілкування; залучення учнів до системи культурних цінностей, що відбивають багатство загальнолюдської культури; виховання позитивного ставлення до праці, розвиток потреби у творчій праці; дотримання норми колективного

життя, що ґрунтується на повазі до законів, до прав тих, хто оточує; формування здорового способу життя, здатності до фізичного самовдосконалення й розвитку.

Виділимо основні напрямки виховної діяльності в ПТНЗ:

- зміст виховної взаємодії інженерів-педагогів та учнів у процесі навчання;
- зміст виховної діяльності куратора, учнівського самоврядування та учнів групи;
- зміст виховної діяльності в роботі позанавчальних виховних закладів: гуртків, секцій, художньої самодіяльності;
- зміст діяльності ради з виховання (ради кураторів і педагогів-вихователів), що організовує взаємодію, взаємозв'язок усіх напрямків виховної діяльності, інтегрує в єдиний педагогічний простір виховання, навчання й розвиток особистості учня ПТНЗ.

Відзначимо, зміст виховної взаємодії інженерів-педагогів та учнів у процесі навчання здійснюється в єдності трьох складових:

- культуруотворювальний характер відомий з різних предметів, підсилення гуманітарного акценту в структурі опанованих знань;
- різноманітність методів навчання, орієнтованих на особистість учня й особливості його професійного становлення;
- гуманізація міжособистісних взаємин учень – учень, учень – педагог.

Технологію організації виховної діяльності складають принципи використання тих або інших методів і форм виховання студентів у ПТНЗ, а саме:

- доцільність використання тієї або іншої технології виховання (інноваційної, традиційної);
- індивідуалізація використання методів виховання;
- взаємодія педагогів-вихователів та учнів у виборі й реалізації технологій;
- гуманістична спрямованість методів виховання;
- використання технологій виховання, що призводять до самовиховання, удосконалення особистості, творчого її розвитку.

Результатом усього освітньо-виховного процесу в ПТНЗ є виховання високопрофесійної, високоморальної, соціально-активної особистості. Ця загальна характеристика особистості конкретизується в таких якостях учня, який закінчує ПТНЗ: володіє громадянською зрілістю, високою моральністю; розуміє сутність і соціальну значущість своєї професії; постійно працює над збагаченням власних духовних цінностей, має інтерес до самовдосконалення й розвитку своїх здібностей; володіє переконаністю в тому, що трудова діяльність – невід'ємна частина життя людини, готовий до добросовісної діяльності в обраній професії; усвідомлює здоров'я як цінність, володіє знаннями й уміннями з охорони власного здоров'я й фізичного самовдосконалення.

Відомо, що ідеалом виховання в нашому суспільстві є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих здобутків національної та світової культури, здатної до саморозвитку й самовдосконалення.

Зважаючи на наведені визначення, виховний процес у ПТНЗ ми розглядаємо як динамічну сукупність послідовних взаємодій педагога й учнів. Перспективу наших подальших досліджень ми вбачаємо у формуванні особистості майбутнього фахівця й досягненні необхідного рівня його вихованості, який відповідає вимогам сучасного виробництва й ринку праці.

Список використаної літератури

- 1. Макаренко О. А.** Аналіз постановки цілей в сучасних концепціях виховання / О. А. Макаренко // Професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – № 1(13). – Х., 2001. – С. 55 – 67.
- 2. Кашпур Т. О.** Педагогічні умови підготовки майбутнього інженера-педагога до виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах : дис... канд. пед. наук: 13.00.04/ Кашпур Тетяна Олександрівна. — Луганськ, 2011. — 219 с
- 3. Новикова Л. И.** Воспитательная система / Л. И. Новикова, А. М. Сидоркин // Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1999– . – Т. 1. – А. – Л. – 1998. – 568 с., ил. – С. 155 – 156.
- 4. Селиванов В. С.** Основы общей педагогики: теория и методика воспитания : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / В. С. Селиванов ; под. ред. В. А. Слостенина. – М. : Изд.центр „Академия”, 2000. – 336 с.
- 5. Марцева Л. А.** Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в технічних коледжах : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ / Марцева Людмила Андріївна. – В., 2005. – 212 с.
- 6. Романова С. В.** Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих технічних навчальних закладах : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Романова Світлана Вікторівна. — Слов'янськ, 2006. – 257 с.

Кашпур Т. О. Особливості виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах

У статті розглянуто особливості виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах. Розкрито поняття „виховна система”, визначено чотири взаємопов'язаних елементи, за наявності яких вона реалізується. Особливу увагу приділено формулюванню критеріїв оцінки виховної системи у вигляді двох груп: „критеріїв факту” й „критеріїв якості”. Так, серед критеріїв факту автор зазначає: упорядкованість життєдіяльності ПТНЗ, відповідність змісту, обсягу й характеру роботи можливостям та умовам ПТНЗ; наявність єдиного колективу, який склався, стійкі вікові зв'язки й спілкування тощо. До критеріїв якості

відносять ступінь наближеності системи до поставлених цілей, реалізація педагогічної концепції, що лежить в основі виховної системи; загальний психологічний клімат ПТНЗ, стиль взаємин у ньому, самопочуття учня, його соціальна захищеність.

Охарактеризовано структурні компоненти виховної системи ПТНЗ: мета, діяльність, суб'єкти (учні, педагоги-вихователі), взаємини, середовище, управління та аналіз.

У статті розглянуто важливі елементи виховної системи ПТНЗ (діяльність, спілкування, пізнання, педагогічний мікроклімат).

Ключові слова: виховання, виховний процес, виховна система, критерії факту, критерії якості, компоненти виховної системи, напрямки виховної діяльності.

Кашпур Т. А. Особенности воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях

В статье рассмотрены особенности воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях. Раскрыто понятие „воспитательная система”, определены четыре взаимосвязанных элемента, при наличии которых она реализуется. Особое внимание уделено формулировке критериев оценки воспитательной системы в виде двух групп: „критериев факта” и „критериев качества”. Таким образом, среди критериев факта автор отмечает: упорядоченность жизнедеятельности ПТУ, соответствие содержания, объема и характера работы возможностям и условиям ПТУ, наличие единого коллектива, который сложился, устойчивые возрастные связи, общение и т. д. К критериям качества относят степень близости системы к поставленным целям, реализацию педагогической концепции, лежащей в основе воспитательной системы, общий психологический климат ПТУ, стиль взаимоотношений в нем, самочувствие ученика, его социальная защищенность.

Охарактеризованы структурные компоненты воспитательной системы ПТУ: цель, деятельность, субъекты (учащиеся, педагоги-воспитатели), взаимоотношения, среда, управление и анализ.

В статье рассмотрены важные элементы воспитательной системы ПТУ (деятельность, общение, познание, педагогический микроклимат).

Ключевые слова: воспитание, воспитательный процесс, воспитательная система, критерии факта, критерии качества, компоненты воспитательной системы, направления воспитательной деятельности.

Kashpur T. O. The Peculiarities of Educational Process in Vocational Schools

The article addresses the peculiarities of the educational process in vocational schools. The concept of „educational system” is considered, four interrelated elements, which contribute to its implementation, are defined. A

particular attention is given to the formulation of the criteria for evaluation of the educational system by way of two groups: the „criteria of fact” and „quality criteria”. Thus, among the criteria of fact, the author mentions: the organization of the activities in vocational school, correspondence of the content, scope and undertaken measures to the opportunities and conditions in the vocational educational establishment, the developed collective, stable age relationships, communication, etc. The quality criteria include the degree of achievement of the goals, the implementation of pedagogical conceptual foundation which is the basis of the educational system, the general psychological climate in the vocational school, the style of relationships in it, students’ health, and their social security system.

The following structural components of the educational system of vocational schools are characterized: the goal, activities, subjects (students, teachers), relations, environment, management and analysis.

The article deals with important elements of the educational system of vocational schools (activities, communication, cognition, and teaching climate).

Key words: education, educational process, educational system, the criteria of fact, the quality criteria, the components of the educational system, educational microclimate.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2014 р.

Прийнято до друку 24.01.2014 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Чернуха Н. М.

УДК 371.315’808

Л. О. Максименко

**ВИКОРИСТАННЯ РИТОРИЧНИХ ПРИЙОМІВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ УСНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ
МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ**

Професійна діяльність менеджера передбачає різноманітні ділові контакти всередині та за межами підприємства не лише в Україні, але й на міжнародному рівні. Таким чином, виникає необхідність у фахівцях з економіки та менеджменту, які б володіли англійською, як найрозповсюдженішою міжнародною мовою спілкування в діловій сфері. Це обумовлює високі вимоги до іншомовної комунікативної компетентності спеціаліста. Зокрема, у Програмі з англійської мови для професійного спілкування передбачено набуття студентами навичок та вмій практичного володіння різними видами іншомовної мовленнєвої діяльності, а саме використання монологічного та діалогічного мовлення